

Ηλίας Ν. Σμήλιος, δάσκαλος

Μπορεί ο Οκτώβρης κι οι τελευταίες μέρες του ειδικότερα να θεωρούνται μέρες γιορτής για την Θεσσαλονίκη αλλά μια μέρα πραγματικά σημαντική για την ιστορία της πόλης παραμένει δεκαετίες τώρα εφτασφράγιστο μυστικό. Δεκάδες εκδηλώσεις γίνονται κάθε χρόνο στις 26 του Οκτώβρη για την “απελευθέρωση της πόλης από τον Οθωμανικό ζυγό” ή την ενσωμάτωση της Θεσ/νίκης στο ελληνικό κράτος, με αποκορύφωμα τις σχεδόν καρνιβαλικές εκδηλώσεις του 2012, με την αναπαράσταση της εισόδου του ελληνικού στρατού στην πόλη πριν 100 χρόνια.

Ελάχιστες όμως φορές η τοπική και πολύ περισσότερο η κεντρική εξουσία αναφέρθηκε στην απελευθέρωση της πόλης από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής (και τους ντόπιους συνεργάτες τους, δοσίλογους ταγματασφαλίτες και άλλες φασιστικές ομάδες) στις 30 Οκτώβρη 1944 με τη δράση του εφεδρικού ΕΛΑΣ και την είσοδο στην πόλη της 11ης Μεραρχίας και του 50ου Συντάγματος του τακτικού ΕΛΑΣ. Μια μεγάλη λαϊκή συγκέντρωση οργανωμένη από τις τοπικές αρχές στην πρώτη επέτειο της απελευθέρωσης, η οποία βάφτηκε στο αίμα με τη δράση των (ανασυστημένων μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας) φασιστικών ομάδων της πόλης και με κάποιες εκδηλώσεις του Δήμου Θεσ/νίκης και του υπουργείου Βόρειας Ελλάδας στη δεκαετία του 1980.

Ο μύθος της απελευθέρωσης της πόλης από της Αγγλοαμερικάνους ή της χωρίς καμιά μάχη απελευθέρωσής της έπρεπε να διατηρηθούν ενώ υπάρχουν πολλοί νεκροί στις μάχες του ΕΛΑΣ με τις δοσιλογικές ομάδες, ενώ είναι ιστορικά καταγεγραμμένο ότι ένα φορτηγό όλο κι όλο με Άγγλους στρατιώτες έφτασε στη Θεσ/νίκη μόλις στις 31 Οκτωβρίου. Και έρχεται να

συμπληρωθεί πιο πρόσφατα από τους γνωστούς “αναθεωρητές της ιστορίας” και τις θέσεις τους για το ρόλο των ταγματασφαλιτών και των άλλων φασιστικών ομάδων της κατοχής στην ιστορία της χώρας και της πόλης μας.

Τα γεγονότα

Το Σεπτέμβρη του 1944 ήταν φανερό ότι οι γερμανικές δυνάμεις θα αποχωρούσαν από την Ελλάδα. Ήδη από το καλοκαίρι οι Γερμανοί διεξήγαγαν στα βουνά γύρω από τη Θεσσαλονίκη τις τελευταίες μεγάλες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις ενάντια στον ΕΛΑΣ, με στόχο την απελευθέρωση των βασικών συγκοινωνιακών δικτύων, που θα διευκόλυνε την ασφαλή αποχώρηση των στρατευμάτων τους. Το ίδιο διάστημα, στα γραφεία των γερμανικών επιτελείων φτάνουν οι πρώτες διαταγές για τη σταδιακή εκκένωση του ελληνικού χώρου από τις υπηρεσίες και τις μονάδες που δεν θεωρούνταν πρώτης γραμμής.

Ταυτόχρονα από το καλοκαίρι του '44 αρχίζουν να μαζεύονται στη Θεσσαλονίκη και οι ηγέτες των κυριότερων δοσιλογικών οργανώσεων της Μακεδονίας. Ο Γ. Πούλος, ο Κισά Μπατζάκ (Κυρ. Παπαδόπουλος), συνοδευόμενος από τον Ξενοφώντα Γιοσμά κ.ά. Υπολογίζεται ότι είχαν συγκεντρωθεί στην πόλη περισσότεροι από 15000 άντρες των διάφορων δοσιλογικών οργανώσεων. Τον Σεπτέμβριο πολλοί συνεργάτες των ναζί αναχωρούν, σιδηροδρομικώς ή αεροπορικώς, για τη Γερμανία. Κι ενώ το Ελληνικό Εθελοντικό Σώμα του Πούλου θα υποχωρήσει με τις υπόλοιπες δυνάμεις της Βέρμαχτ για να συνεχίσει να πολεμά μέχρι την άνοιξη του 1945 στη Σλοβενία και την Αυστρία, ο Εθνικός Ελληνικός Στρατός (ΕΕΣ) του Κισά Μπατζάκ, η Εθνική Ελληνική Ασφάλεια Πόλεως Θεσσαλονίκης του Αντώνη Δάγκουλα κι άλλες ομάδες ταγματασφαλιτών, αφού εξαπέλυσαν ένα τελευταίο όργιο τρομοκρατίας, προσπαθούν να ελιχθούν και να χρισθούν... «αντιστασιακοί» εντασσόμενοι στον ΕΔΕΣ. Τόσο ο Δάγκουλας, όσο κι ο Κισά Μπατζάκ έρχονται σε συνεννόηση με τον νέο γενική διοικητή Μακεδονίας Αθ. Χρυσοχόου κι ως τις 20.10 αποχωρούν από τη Θεσσαλονίκη και συγκεντρώνονται λίγα χιλιόμετρα έξω από την πόλη, στο χωριό Άγιος Αθανάσιος.

Οι κινήσεις κι οι ελιγμοί των ταγματσαφαιλιτών θα διευκολύνονταν, αν η Ομάδα Μεραρχιών Μακεδονίας του ΕΛΑΣ υπάκουε στον σχετικό όρο της Συμφωνίας της Καζέρτας που απαγόρευε την είσοδο του ΕΛΑΣ στην περιοχή μεταξύ Αξιού και Στρυμόνα και την παράδοση της Θεσσαλονίκης (όπως και της Αθήνας) στο Σκόμπι και τα αγγλικά στρατεύματα. Παρακούοντας όμως τις εντολές οι στρατιωτικοί διοικητές και οι καπετάνιοι των μονάδων τους ΕΛΑΣ στην κεντρική Μακεδονία καταφέρνουν σημαντικά πλήγματα στα μέχρι τότε ισχυρά γερμανικά στρατεύματα και τις γερμανοεξοπλισμένες “ελληνικές” ομάδες των δοσίλογων, ταγματσαφαιλιτών και άλλων φασιστικών οργανώσεων. Οι επιθέσεις του ΕΛΑΣ εναντίον των γερμανικών τμημάτων και των

συνεργατών τους καταγράφονται πλέον σε καθημερινή βάση. Οι δυνάμεις του 31ου Συντάγματος, από το καλοκαίρι του 1944 σιγά-σιγά περισφίγγουν τον κλοιό γύρω από τη Θεσσαλονίκη, μαζί με το 19ο Σύνταγμα Νιγρίτας, που κάλυπτε τον βορειανατολικό τομέα μέχρι το Επταπύργιο και το 3ο Τάγμα του 13ου Συντάγματος Κιλκίς, που κάλυπτε την περιοχή από το Επταπύργιο μέχρι και την οδό Λαγκαδά. Παράλληλα, η νότια πλευρά της πόλης καλύπτονταν από τμήματα του 50ου και του 16ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ. Από τις πρώτες μέρες του Οκτωβρίου 1944, μικρές ομάδες των μονάδων αυτών, σε συνεργασία με τον εφεδρικό ΕΛΑΣ της πόλης προκαλούσαν φθορές στα εχθρικά τμήματα και ταυτόχρονα προστάτευαν διάφορα καίρια σημεία και υποδομές της πόλης. Οι σκληρότερες μάχες γίνονται στα ανατολικά της πόλης όπου οι δυνάμεις του 31ου Συντάγματος, κατορθώνουν, έχοντας και θύματα, να εκδιώξουν τους χιτλερικούς κατακτητές από τα Βασιλικά και στη συνέχεια από το αεροδρόμιο του Σέδες και τη Γεωργική Σχολή, ενώ άλλα τμήματα εισέρχονται από την Πυλαία και τη Χαριλάου.

Ήδη από τα μέσα Οκτωβρίου δυνάμεις του εφεδρικού ΕΛΑΣ έλεγχαν την Άνω Πόλη καθώς και τους περισσότερους περιφερειακούς προσφυγικούς συνοικισμούς έχοντας μάλιστα αποπλίσσει τους σταθμούς χωροφυλακής που υπήρχαν σ’ αυτές τις συνοικίες, ιδιαίτερα μετά την επιτυχή απόκρουση της τελευταίας επίθεσης των Ταγμάτων Ασφαλείας στην περιοχή της Νεάπολης, της Βάρνας και των Συκιών στις 16 του Οκτώβρη. Δυνάμεις των 13ου, 16ου και 19ου Συνταγμάτων του ΕΛΑΣ εκδιώκουν τους Γερμανούς από τα βόρεια της Θεσσαλονίκης και απελευθερώνουν την Άνω Πόλη στις 26 Οκτωβρίου ενώ η περικύκλωση της πόλης

ολοκληρώνεται από τα τμήματα του 50ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ που δρούσε στα Πιέρια και τμήμα του ΕΛΑΝ, του ναυτικού των ανταρτών, που ξεκινώντας από την Ιερισσό κατέλαβε τμήμα του λιμανιού.

Εκτός από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του τακτικού και εφεδρικού ΕΛΑΣ στις γειτονιές, το ΕΑΜ οργανώνει μαζικές συγκεντρώσεις για την 26η και την 28η Οκτωβρίου τόσο στο κέντρο, στην πλατεία Αγίας Σοφίας, όσο και στις συνοικίες.

Οι γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις που βλέπουν πλέον ότι είναι αδύνατη η παραμονή τους στη Θεσσαλονίκη, πριν υποχωρήσουν, ναρκοθετούν ζωτικούς χώρους της για να προκαλέσουν τη γενική παράλυση της ζωής της πόλης. Ξημερώματα της 30ης Οκτώβρη ανατινάζουν την Εφορεία Υλικού Πολέμου (στην περιοχή των σημερινών δικαστηρίων) και εγκαταστάσεις στο Τελωνείο (το σημερινό επιβατικό σταθμό στο λιμάνι). Επιχειρούν να ανατινάξουν και το παγιδευμένο με εκρηκτικά κεντρικό υδραγωγείο της πόλης (περιοχή Παναγίας Φανερωμένης) και την Ηλεκτρική Εταιρία (σημερινές εγκαταστάσεις της ΔΕΗ στην Αγ. Δημητρίου) και τους αλευρόμυλους Αλλατίνι. Τις πολύτιμες εγκαταστάσεις διασώζει η παρέμβαση μαχητών του εφεδρικού ΕΛΑΣ και τμήμα του 13ου Συντάγματος που με σύντομες αψιμαχίες αναχαιτίζουν τις μικρές γερμανικές δυνάμεις. Παράλληλα λόχος του εφεδρικού ΕΛΑΣ μυλεργατών, αποτελούμενος από 120 άτομα αποτρέπει την ανατίναξη των σιταποθηκών και των αλευρόμυλων Αλλατίνι που είχαν παγιδευτεί με εκρηκτικά από γερμανική ομάδα σαμποτέρ. Τέλος και οι δυνάμεις της χωροφυλακής που είχαν οχυρωθεί στο κτίριο της ΧΑΝΘ (έδρα αμέσως μετά της νέας δημοτικής αρχής που διορίζεται από το ΕΑΜ, με επικεφαλής τον καθηγητή Δημήτρη Καββάδα) τελικά παραδίνονται.

Γύρω στις 3 το απόγευμα της 30ης του Οκτώβρη όλη η Θεσσαλονίκη είχε ελευθερωθεί.

Οι Θεσσαλονικείς πανηγυρίζουν πια σ' όλες τις συνοικίες. Σημαίες στα μπαλκόνια, χιλιάδες κόσμου στους δρόμους και παρελάσεις των απελευθερωτών στρατιωτικών τμημάτων του ΕΛΑΣ. Επίκεντρο των πανηγυρισμών στις 30 του Οκτώβρη αλλά και στις 2 του Νοέμβρη που γιορτάζεται επίσημα η απελευθέρωση ήταν η πλατεία Αγ. Σοφίας, όπου μπροστά στην είσοδο του περιβόλου της εκκλησίας τις αμέσως επόμενες μέρες στήθηκε ένα μνημείο των εκτελεσθέντων, το οποίο κατέστρεψαν «άγνωστοι» τον Φεβρουάριο του 1945, μετά τη Βάρκιζα.

Το κλίμα της μεγάλης γιορτής περιγράφει ο Γιώργος Ιωάννου ο οποίος έζησε ως παιδί τη μεγάλη μέρα της απελευθέρωσης

“...Από την οδό Αγίας Σοφίας κατέβαιναν σαρώνοντας τις γειτονιές τα παιδιά του Κουλέ Καφέ, του Αγίου Παύλου, της Ακρόπολης, της Κασσάνδρου. Το Τσινάρι, Εσκή-Ντελίκ, Προφήτης Ηλίας, Διοικητήριο κατέβαιναν τη Βενιζέλου (...) Από το Βαρδάρι πάλι ερχόταν ξυπόλυτη, ρακένδυτη, πειναλέα, σπαρταρώντας από ενθουσιασμό, η Ραμόνα, η Επτάλοφος, ο Παλιός Σταθμός, η Νεάπολη, η Σταυρούπολη, ενώ αντίθετα από τα ανατολικά κατέφθαναν μέσα στη σκόνη και τον αλαλαγμό με τρομπέτες, παντιέρες, λάβαρα και χωνιά η Τούμπα, η Αγία Φωτεινή, η Ευαγγελίστρια, η Τριανδρία, ακόμη και η μακρινή Καλαμαριά (...) Πλημμύρισαν δρόμοι και πλατείες. Πανζουρλισμός. Φιλιόμασταν, αγκαλιαζόμασταν, χαϊδευόμασταν, δεν ξέραμε τι λέμε από την ταραχή μας. Λέγαμε «Χριστός Ανέστη», λέγαμε «Ελευθερία», «Ποτέ ξανά». Σάμπως να 'ταν στο χέρι μας, αλλά έτσι νομίζεις σε τέτοιες στιγμές (...) Μια καθυστερημένη διαδήλωση πλησίαζε από τα βάθη της Εγνατίας, το ανταριασμένο Βαρδάρι. Θά 'ταν καμιά διακοσαριά σκελετωμένοι και κουρελήδες. Έμοιαζαν κρατούμενοι από το στρατόπεδο του Παύλου Μελά. Κραύγαζαν ξέφρενα, φανατικά, κουνούσαν τη γροθιά με τόση ορμή που νόμιζες πως θα τους φύγει προς τον ουρανό το χέρι. Τεράστιες παντιέρες, ολοκόκκινες καμωμένες από αλεξίπτωτα γερμανικά χάιδευαν τα κουρεμένα κεφάλια...”

Για τους επόμενους 2,5 μήνες η εξουσία θα περιέλθει στο ΕΑΜ και τον ΕΛΑΣ και η πόλη θα ζήσει σε συνθήκες πραγματικής ελευθερίας και λαϊκής κυριαρχίας. Επικεφαλής θα τεθεί εκλεγμένη Λαϊκή Επιτροπή, την τάξη θα αναλάβει η Εθνική Πολιτοφυλακή και επιτροπές θα διαχειρίζονται ζωτικούς τομείς της λειτουργίας της πόλης και των δημοτικών υπηρεσιών, την ύδρευση, τον επισιτισμό, τη συγκοινωνία κ.α. Μέχρι τις 17 Ιανουαρίου 1945, όταν ο Ε.Λ.Α.Σ. θα αποσυρθεί, στο δρόμο για τη Συνθήκη της Βάρκιζας...

Επτά δεκαετίες μετά, είναι καιρός να δει το φως η πραγματική ιστορία αυτής της πόλης. Μια ιστορία αγώνων και θυσιών των “απόκληρων” (και) αυτής της πόλης.

Ηλίας Ν. Σμήλιος, δάσκαλος

Για τη σύνταξη του κειμένου αντλήσαμε πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό και χρησιμοποιήσαμε εκτενή αποσπάσματα από τις παρακάτω πηγές:

-Η παραμελημένη απελευθέρωση (1944), του Γιάννη Γκλαρνέτατζη,
<http://www.alterthess.gr/content/i-paramelimeni-apeleytherosi-1944-toy-gianni-gklarnetatz>

- 30η Οκτωβρίου 1944: Ο ΕΛΑΣ απελευθερώνει τη Θεσσαλονίκη από τους γερμανούς κατακτητές, του Σπύρου Κουζινόπουλου
<http://vathikokkino.gr/archives/88413>

-Η παραπεταμένη απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, του Μιχάλη Τρεμόπουλου
<http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/i-parapetameni-apeleytherosi-tis-thessalonikis>

-Το τέλος της γερμανικής κατοχής στη Θεσσαλονίκη, του Σπύρου Κουζινόπουλου
http://farosthermaikou.blogspot.gr/2011/10/blog-post_8389.html

-Θεσσαλονίκη: Η απελευθέρωση της πόλης και οι δωσίλογοι, του Χρίστου Ζαφείρη
http://www.anemosnaftilos.gr/2006/10/blog-post_30.html

-1944: Ο ΕΛΑΣ ελευθερώνει τη Θεσσαλονίκη

1944: Ο ΕΛΑΣ ελευθερώνει τη Θεσσαλονίκη

-70 ΧΡΟΝΙΑ: Βήμα-βήμα και με σκληρές μάχες η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, του Τάκη Κατσιμάρδου
<http://fractalart.gr/70-chronia-vima-vima-ke-me-sklires-maches-i-apeleftherosi-tis-thessalonikis/>

Πηγή: anipakoi.blogspot.gr